

3. Федорова К. І. Адміністративно-правове регулювання приватної нотаріальної діяльності в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07/ Нац. аграрний ун-т. – К., 2008. – 20 с.
4. Фурса С.Я. Нотаріальний процес: Теоретичні основи. — К.: Істина, 2002. - 320с.
5. Черниш В.М. Цивільно-правові засади розвитку нотаріату в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 – К., 2003. – 16 с.
6. Ясінська Л. Е. Становлення та розвиток інституту нотаріату в Україні (історико-правовий аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 / Львівськ. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2005. – 16 с.
7. Федорова К.І. Адміністративно-правовий статус суб'єктів приватної нотаріальної діяльності / К.І.Федорова // Митна справа. – 2008. – № 1 (55). – С. 88-93.
8. Відомості Верховної Ради України, 2004, N 51 (17.12.2004), ст. 553.
9. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ "Про узагальнення судової практики розгляду справ про оскарження нотаріальних дій або відмову в їх вчиненні" № 3 від 07.02.2014 р.// Закон і Бізнес. – 2014. – 03. - № 9
10. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закону України від 1.07.2004 р. № 1952-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2004. - N 51. - ст. 553
11. Окремі питання застосування норм матеріального та процесуального права при вирішенні окремих категорій адміністративних справ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.zib.com.ua
12. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. - N50-51. - ст. 2057.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Юрах Віталій Михайлович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін і адміністративного права Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

УДК: 343.13

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ НЕЗАКОННОГО ВІДТВОРЕННЯ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ І БАЗ ДАНИХ

Леонід БЕЗУГЛИЙ (Київ)

У статті обґрунтовано, що соціально-правова обумовленість та криміналізація незаконного відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм і баз даних визначається відповідними наслідками, що визначені автором. Надано авторське визначення комп'ютерному піратству та проведено його історико-правовий аналіз.

Ключові слова: комп'ютерні програми; бази даних; незаконне відтворення; незаконне розповсюдження; запобігання; протидія комп'ютерному піратству.

В статті обґрунтовано, що соціально-правова обумовленість та криміналізація незаконного відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм і баз даних визначається відповідними наслідками, що визначені автором. Надано авторське визначення комп'ютерному піратству та проведено його історико-правовий аналіз.

Ключевые слова: компьютерные программы; базы данных; незаконное воспроизведение; незаконное распространение; предупреждения; противодействие компьютерному пиратству.

The article substantiates that socio-legal conditionality and criminalization of unlawful reproduction and distribution of computer software and databases is defined with consequences highlighted by the author. The author's definition of copyright piracy has been provided and its historical and legal analysis has been carried out. The classification of the negative effects of copyright for computer programs and databases has been given in the article.

Keywords: computer programs; databases; unlawful reproduction; unlawful distribution; prevention; countering piracy.

Постановка проблеми. Загальновизнано, що право є системою загальнообов'язкових соціальних норм, а також відносин, які закріплюються державою за допомогою цих норм і охороняються нею. Такі норми повинні базуватися на ідеї людської справедливості й волі, відповідати потребам суспільства й держави в певний історичний період. Вкрай важливим є такий підхід до кримінального права, адже у відповідності до ст. 11 КК України під злочином розуміється діяння, яке володіє не тільки ознаками протиправності, винності, караності, але й суспільної небезпеки.

Злочинність у сфері авторського права і суміжних прав, яка отримала назву інтелектуального піратства, характеризується високим рівнем латентності, а використання нових технологій забезпечує правопорушникам одержання значних прибутків, що актуалізує удосконалення правового регулювання інституту авторського права і суміжних прав, у тому числі його кримінально-правову охорону.

Високий рівень злочинності проти авторського права і суміжних прав, крім заподіяння матеріальної шкоди вітчизняним і зарубіжним правовласникам, призводить також до сповільнення темпів розвитку науки і культури, підриву інтелектуального потенціалу держави, зменшення надходжень до державного і місцевого бюджетів, ускладнення зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних відносин України з іншими державами.

На жаль, стан боротьби з кримінально-караними порушеннями авторського права і суміжних прав у нашій державі не відповідає вимогам сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних учених, присвячені проблемам запобігання злочинним порушенням авторських прав, проблеми детінізації економіки та відповідальності за вчинення злочинів у сфері інтелектуальної власності, зокрема В. І. Антипова, Л. І. Арукші, О. М. Бандурки, Ю. В. Бауліна, В. Т. Білоуса, А. М. Бойка, А. Ф. Волобуєва, В. О. Глушкова, В. В. Голіни, Н. О. Гуторової, І. М. Даньшина, О. М. Джужі, О. О. Дудорова, А. П. Закалюка, О. Г. Кальмана, М. І. Камлика, В. В. Коваленка, О. Є. Користіна, О. М. Костенка, В. В. Лисенка, О. М. Литвинова, М. І. Мельника, П. В. Мельника, В. Ф. Опришка, М. А. Погорецького, В. М. Поповича, В. А. Предборського, Б. Г. Розовського, А. В. Савченка, С. С. Чернявського, Ю. С. Шемшученка, О. Ю. Шостко, В. І. Шакуна та ін.).

Мета статті полягає в розкритті та дослідженні причин та умов незаконного відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм і баз даних.

Виклад основного матеріалу. У наукових та популярно-наукових публікаціях останніх десятиліть поширилися різноманітні терміни, які пов'язані з порушенням авторських та суміжних прав, зокрема «комп'ютерне піратство», «інтелектуальне піратство», «літературне піратство». Тому доцільно зробимо незначний екскурс в історію їх виникнення та поширення.

Термін «інтелектуальне піратство» одержав широке поширення наприкінці 50-х років минулого століття, коли запозятливі ділки почали здійснювати радіотрансляцію популярних музичних творів із морських суден у нейтральних водах, що дозволяло уникнути відповідальності за порушення авторських і суміжних прав. Це у свою чергу навіяло історичні асоціації, із флібустьєрами. У новому сторіччі з'явилося й нове найменування для порушників авторських прав – «пірати ХХІ століття» [1].

Виклад основного матеріалу. На думку науковців «піратство» є «... діяльність осіб по використанню об'єктів інтелектуальної власності без згоди правовласників з метою отримання комерційної вигоди». Під «інтелектуальним піратством» у вузькому змісті цього слова, розуміють «... масштабні порушення авторських і суміжних прав, вчиняємі з метою отримання наживи при реалізації контрафактної продукції». Дослідники з дальнього зарубіжжя виділяють подібні визначальні ознаки: «Піратство являє собою протиправну поведінку, яка зазіхає безпосередньо на виключне право автора на відтворення творів і іншої культурної продукції. Воно полягає у виготовленні, продажі й будь-якій формі комерційного поширення незаконних екземплярів (книг і взагалі друкованих матеріалів, дисків, касет) літературних, художніх, аудіовізуальних, музичних творів або їх виконань, комп'ютерних програм і банків даних...» [2, с. 478].

Як бачимо відмітною рисою «комп'ютерного піратства» є спрямованість на систематичне отримання прибутку, що відповідно вимагає певного рівня організованості злочинної діяльності.

На підставі вищевикладеного комп'ютерне піратство можна визначити як протиправне використання інтелектуальної власності на комп'ютерні програми і бази даних злочинними угрупованнями, як правило організованими, з метою систематичного

одержання прибутку.

Далі у даному підрозділі, ми будемо розглядати насамперед комп'ютерне піратство як найнебезпечнішу форму порушення авторських прав на комп'ютерні програми і бази даних. При цьому для стислості будемо іменувати його піратством – використання лапок у даному випадку не обов'язково тому що зі змісту роботи ясно, що мова не йде про відповідний склад злочину, а лише про суспільне явище.

Минуле ХХ століття показало, що об'єкти інтелектуальної власності сформувалися у великі галузі аудіовізуальної, комп'ютерної й іншої індустрії, включаючи віртуальний світ Інтернету, з найвищим рівнем доходів. Крадіжки, грабежі й шахрайства, не стали менш небезпечні, але в частині заподіюваної шкоди, злочини проти авторських прав становлять їм «гідну конкуренцію», що не дивно, тому що інтелектуальна власність має властивість переростати в матеріальну (комп'ютерні програми і бази даних і ін.).

Не варто думати, що проблема масового порушення авторських прав на комп'ютерні програми і бази даних актуальна тільки для України. Інтелектуальне піратство є транснаціональним злочином і входить по класифікації ООН в 17 видів таких злочинів. У тих же США через піратські операції з авторськими правами втрати підприємств при реалізації своєї продукції становлять більше 200 мільярдів доларів на рік [3, с. 65].

На десятому конгресі ООН по попередженню злочинності було ухвалене рішення про віднесення найнебезпечнішої частини інтелектуального піратства до організованої злочинності [4, с. 173]. Більше того, окремі терористичні угруповання Північної Ірландії використовували доходи від контрафакту для закупівлі зброї [4, с. 8], що і не дивно, адже у Великобританії збут контрафактної продукції повністю підконтрольний організованим злочинним угрупованням, які діють за територіальною ознакою.

Найбільша кількість злочинних порушень авторських прав на комп'ютерні програми і бази даних здійснюється в столиці України, обласних та припортових містах, що пов'язане з великою щільністю населення, наявністю міжнародних морських портів, ринків збуту, транспортних вузлів або близькістю кордонів держави.

Незважаючи на серйозність ситуації, вітчизняна судова та правоохоронна системи як і раніше недооцінюють суспільну небезпеку порушення права інтелектуальної власності на комп'ютерні програми і бази даних, не сприймають такі злочини всерйоз, думаючи, що вони становлять небезпеку лише для іноземних корпорацій з багатомільйонними статками. При цьому не враховується, що будь-яка нелегальна діяльність, яка приносить серйозні доходи, неминуче починає контролюватися організованими злочинними угрупованнями. А комп'ютерне піратство здатне приносити не просто дохід, а надприбутки, порівнянні за розмірами з прибутками від незаконного наркобізнесу.

Так, детально досліджений механізм одержання надприбутків на прикладі нелегального аудіобізнесу (по суті при комп'ютерному піратстві він такий же) [4, с. 76], показав, що витрати на виробництво оригінального компакт-диску складаються з таких складових: авторський гонорар і витрати на запис, мито авторських прав, оплата праці працівників, витрати на виготовлення й поширення, маркетингові витрати, ризик – разом 10,32 доларів США. У той же час, як виготовляючи нелегальний компакт-диск, потрібно витратитися тільки на виготовлення й поширення. Весь комплект «піратського» продукту, який включає в себе диск, обкладинку й коробку, коштує від 30 до 70 центів, а вартість такого диска, завезеного контрабандним шляхом, становить 1,5 долара США, однак покупці купують його вже за 2-3 долари. Таким чином, фірми-реалізатори отримують прибуток у розмірі 150-200%. При цьому контрафактна продукція в результаті застосування сучасних технологій найчастіше не відрізняється за якістю від ліцензійної.

Парадоксальним є те, що однією з основних причин високого рівня піратства є загальносвітовий науково-технічний прогрес. З одного боку інтелектуальна власність на комп'ютерні програми і бази даних набула значної цінності, а з іншого – сучасна технологія дозволяє з мінімальними видатками створити незаконну копію об'єкта авторських прав, який не відрізняється за якістю від аналогічної легальної.

Друга причина привабливості комп'ютерного піратства – у набагато меншій небезпеці кримінального переслідування. Як заявив на одному із семінарів по інтелектуальній власності високопосадовець прокуратури м. Парижа: «Обмежений ризик піддатися кримінальному покаранню (незнання законодавства тими, хто здійснює розслідування, й магістрами, які не пройшли спеціалізацію, слабкість санкції), спокуса значного прибутку приваблюють організованих злочинців» [6, с. 16].

Це безумовно є характерним і для України, адже кримінальне покарання за порушення авторських прав на комп'ютерні програми і бази даних в нашій державі не перевищує п'яти - шести років позбавлення волі, й не порівняно за своєю вагою з покаранням за розкрадання майна або незаконний наркобізнес. Дійсно, важко знайти інший вид незаконної діяльності, де б прибуток був настільки високим, а ризик судового переслідування таким малим. Згаданий нами незаконний наркобізнес карається тривалим позбавленням волі, тоді як комп'ютерне піратство, у більшості випадків, карається лише умовним покаранням.

Також справедливо, що розкриття й розслідування злочинів у сфері порушення авторського права на комп'ютерні програми і бази даних - процес, який потребує проведення комплексу оперативно-розшукових заходів і слідчих дій, знання оперуповноваженими, слідчими, прокурорами спеціалізованого законодавства у галузі авторського права. У зв'язку з цим можна визнати доцільними пропозиції щодо слідчої спеціалізації під час організації протидії «інтелектуальному піратству». Крім цього, в Україні доцільно було б створити в прокуратурах областей відділи по нагляду за дотриманням законодавства про інтелектуальну власність і розслідуванням злочинів у цій сфері.

Сподіваємося, що нам вдалося в підрозділі розкрити небезпеку комп'ютерного піратства як фінансової бази організованої злочинності. Ця незаконна діяльність схожа з іншими видами нелегального бізнесу. Однак у порушенні авторських прав на комп'ютерні програми і бази даних є й своя специфіка. Ця злочинна діяльність підриває творчий потенціал націй, позбавляє людей, зокрема комп'ютерних програмістів й представників різноманітних напрямів інформаційних технологій можливості одержувати співрозмірну оплату за свою працю, захищати свої творчі здобутки від різноманітних замахів. І справа тут не тільки в розмірі гонорарів розробників комп'ютерних програм і баз даних, хоча й це не маловажливо. Питання ширше – йдеться про реалізацію положень ст. 41 Конституції України, відповідно до якої кожному гарантується право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Україна як суверенна держава зобов'язана забезпечити умови для реалізації творчих здібностей особи. Крім суто матеріальної шкоди, автор комп'ютерної програми і бази даних відчуває й моральні страждання, тому що творчий здобуток, у яке він вклав не тільки працю, але й душу, використовується для збагачення спритними ділками, найчастіше всупереч його творчому задуму. Це може спричинити найтрагічніші наслідки аж до відмови від подальшої творчої діяльності або від'їзду за кордон.

Необхідно відзначити, що «комп'ютерні пірати» нічим не сприяють розвитку творчої індустрії країни, вони лише привласнюють собі її кращі плоди. Вони не вкладають гроші в авторів-розробників програмного забезпечення, не займаються пошуком талановитої молоді, фінансуванням наукових досліджень. Таким чином, комп'ютерні пірати, наносячи матеріалу шкоду правовласникам, підривають національну індустрію комп'ютерних програм й інших видів бізнесу, пов'язаних з інтелектуальною власністю.

Комп'ютерні пірати завдають шкоди й безпосередньо державі – як її економічному благополуччю, так і авторитету на міжнародній арені. Бюджет України недоодержує значні суми у вигляді податків.

Так, на думку фахівців, загальний рівень комп'ютерного піратства в Україні у 2008 році складав 84 %. Якщо б до 2015 р. кількість неліцензійних програм в Україні знизилася б лише на 10 %, національна економіка отримала б додаткові 4 мільярди 705 мільйонів гривень, 2 тисячі 629 нових високооплачуваних робочих місць. При цьому сума податкових

надходжень до регіональних бюджетів зростає на 345 мільйонів гривень [7, с. 2].

Ще одна негативна якість комп'ютерного піратства – сприяння правовому нігілізму, для якого характерні: юридична некомпетентність (відсутність правових знань); негативна оцінка права (заперечення його соціальної цінності); поширення навичок і стереотипів неправової й протиправної поведінки.

Злочинне порушення авторських прав на комп'ютерні програми і бази даних носить масовий характер – більша частина угод цього ринку нелегальна, і лише невелика частина його учасників діє відповідно до закону. Для наочності змодельюємо дану ситуацію стосовно відносин власності: уявимо, що основний обіг майна в Україні здійснюється не за допомогою цивільно-правових угод, а шляхом крадіжок і шахрайства. Відповідно, в ситуації, коли протиправне є нормою, уявлення населення про законність зміщується; досвід зневаги до права, отриманий у цій «малозначній», на перший погляд, сфері, громадяни переносять й на інші життєві ситуації.

Висновки. Тому, підсумовуючи, вважаємо за можливе класифікувати негативні наслідки порушення авторських прав на комп'ютерні програми і бази даних (комп'ютерне піратство) за такими групами:

1) комп'ютерне піратство підриває індустрію інтелектуальної власності, що у свою чергу негативно позначається на можливості реалізації творчого потенціалу конкретних авторів-розробників програмного забезпечення і баз даних;

2) комп'ютерне піратство підриває економічну міць України, тому що в бюджет не надходять значні суми податків;

3) комп'ютерне піратство підриває міжнародний авторитет України – цивілізованими країнами вона не сприймається як правова держава й надійний діловий партнер, що перешкоджає інвестуванню в економіку України іноземних капіталів;

4) масове порушення авторських прав на комп'ютерні програми і бази даних сприяє правовому нігілізму, тому що є для населення наочним прикладом відкритої зневаги законом з боку комп'ютерних піратів і нездатності держави переломити ситуацію;

5) надприбутки, які утворюються в сфері комп'ютерного піратства, контролюються й використовуються організованою злочинністю.

Тому, держава, для того щоб виконати завдання, які перед нею постають, зобов'язана використовувати весь арсенал засобів, наявних у її розпорядженні, включаючи – кримінально-правові.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Близнак И. Пираты XXI века (о нарушении авторских и смежных прав в аудиовизуальной сфере) / И. Близнак // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2000. – № 3. – С. 6-10.
2. Липчик Д. Авторское право и смежные права: перевод с французского / Droit d'auteur droit voisins / Д. Липчик. – М.: Ладомир; изд-во ЮНЕСКО, 2002. – 788 с.
3. Трунцевский Ю. В. Видео пиратство: Уголовная ответственность, раскрытие и расследование преступлений: пособ. / Ю. В. Трунцевский. – М.: ЮрИнфоР, 2000. – 172 с.
4. Десятый Конгресс Организации Объединенных Наций по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями, Вена, Австрия, 10-17 апреля 2000 года: сборник документов / сост. А. Г. Волеводз. – М.: Юрлитинформ, 2001. – 496 с.
5. Трунцевский Ю. В. Интеллектуальное пиратство: гражданско-правовые и уголовно-правовые меры противодействия / Ю. В. Трунцевский. – М.: ИГ «Юрист», 2014. – 283 с.
6. Сборник материалов семинара по интеллектуальной собственности, проведенного в Москве 26-28 февраля 2001 г. для прокуроров РФ. – М.: ООО Издательство «Оригами-М», 2001. – 146 с.
7. Антипиратский бюлетень. Майкрософт Україна. – 2016. – квітень-травень. – 9 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Безуглий Леонід Анатолійович – кандидат юридичних наук декан факультету № 1 навчально-наукового інституту № 4 Національної академії внутрішніх справ.